

RECORTS D'UNA EXCURSIÓ PER URGELL.



BELLCAIRE.

Mos benvolguts companys :

Quan no pensava encare que ben aviat una Associació creada pera aytal objecte, podria estudiar tot lo que de notable posseheix nostra terra, vuy empendre, gracias á la galana ofrena de nostre ver amich En Marsal Ambrós, una excursió per la comarca urgellesa.

Era pel mes de Maig de 1876.

Acondolit per una pérdua jamay prou plorada, necessitava expansió y cercava conhort. En semblants cassos, res influeix tan en lograr los desitjos mentats, com la ocupació y l' estudi.

Per aixó nos n' anárem de Barcelona, tractant també de fixarnos en las costums, en las impressions totes que rebessem en la encontrada que deviam recorrer y en nostra permanencia, curta relativament parlant, procurárem examí - narlas, no ab lo treball y ab la paciència del erudit, sino ab la manera superficial com ho acostuma ferho lo curios.

Aixó no obstant, podria fervos avinent aquí un bon nombre de datos que vaig recullirne, mes com ma intenció es donarvoslos á coneixer en travalls separats, comensaré avuy per descriurhos la població de Belcaire y las impressions rebudas en ella.

Es un lloch de 130 casas ab 1.278 habitants, situat á cinch lleguas de Lleyda y á duas horas de la ciutat de Balaguer.

Per lo que respecta á sa historia, en la crónica del *more Rasis*, comentada ab tant d'acert per lo Sr. Gayangos, y que com es sabut fou escrita en lo segle x de nostra era, se parla de que prop las voreras del Segre s' alsava en son temps lo castell de Belycarys. Suposat que als peus de la fortalesa, com succehia alashoras regularment, s' edificá la població, y fins, tenint en compte que prop de la actual vila se notan senyals d' antigues construccions, vindriam á deduhir que lo poble fou destruhit y reedificat, per lo que 's veu, no mes enllá del segle xvi y en efecte, d' aquella época 's tenen las primeras novas referentas á la parroquia de Belcaire. De 1508 vegérem en casa Castelló un document censal, en lo quin signa com á notari públich del lloch Antoni Cadevila. Mes tart la població fou feudataria del real monastir de Poblet.

Recordansas históricas no n' hi ha en lo poble y se 'n conservan únicament algunas que 's refereixen á la gloriosa guerra de la Independencia de principis d' aquest segle, ó 's relacionan ab los fets polítichs contemporanis.

Crehent que vos interessará, vaig á referirvos una tradició de la guerra de 1808, quin fet va impresionarme y que encara que per mi publicat darrerament en la *Revista de las Provincias de Vitoria*, no coneixereu tal vegada.

Durant aquella lluyta, los francesos s' apoderáren de Ba-

laguer y de tant en tant feyan sortidas pera provehirse dels queviures necessaris. Com pot suposarse, los pobles que mes de prop havian de sofrir los tristos efectes del saqueig, eran los que mes á la vora estavan de la antigua capital del comtat d' Urgell.

Un dia, los francesos pensáren ferne profitosa provisió y's dirigiren cap á Belcaire. Tement los habitants de la vila los resultats de la visita, amagáren en una sitja lo bo y mellor que cadescú tenia, y un cop fet aixó se'n pujáren á Bellmunt (poble situat sobre d' un promontori á una hora de distancia). Tres homens restáren en la vila: lo batlle y dos minyons decidits que no volguéren abandonar sas llars.

Al cap de poca estona, després d' haver eixit los vehins de Belcaire, arrivá per lo camí de Balaguer una partida de granaders imperials. Al entrar en lo poble, s'aturáren, y veyentlo abandonat se dirigiren á la plassa. A ma esquerra eixint d' aquell lloch, y enfront meteix de la esglesia, s'alsavan alashoras las creus del *Via-Crucis*, tan típicas en la comarca urgellesa. No lluny d' ellas, amagats en una casa, esperavan que avansessen los francesos, los tres vehins de que havem parlat.

Lo batlle ab una escopeta á coll, tenia la ma apunt d' obrir lo forrellat de la porta; lo ferrer apoyat en una eyna de son ofici, guaytava pel pany espiant los mohiments dels enemichs, y l'altre minyó desitjant lo moment de la sorpresa, amanyagava un cavall que tenia preparat pera montar.

De sopte los francesos, com reconeixent la població, prenguéren per lo camí ahont s'alsava la casa aquella y al esser tot just al davant, sortí lo batlle y descarregá la escopeta fent caure mortalment ferit á un dels granaders.

Sorpresos los enemichs ab aquell atach que ni de molt

esperavan, se preparáren á defensarse, mes lo catalá á cops de culata va comensar una lluyta desesperada, cos á cos, mentres lo ferrer á dret y á tort feria ab una destrál.

Las escalas de las creus estavan tenyidas ab la sang de cinch francesos y llurs companys redoblant los esforços y com si tractessen de pendre venjansa, se giraren com á feras contra 'ls valents urgellesos. Lo combat era desigual, puix lo batlle y sos amichs devian contenir á quatre granaders que quedavan encara ab vida, y per mes que l' acalorament de la lluyta fassia á voltas oblidar lo perill, en certas ocasions no es possible desconeixel.

—«¡Que ixi la cavallería!»— cridá esforsantse 'l batlle, y encare ressonavan aquells mots, quan montat á cavall, sortí de la casa l' altre minyó que estava preparat y ab una forca en la má, va entrar en lo grupo, embestint als francesos.

Creguéren aquestos, tal vegada, que no era aquell sol lo cavaller que 'ls hi cauria al damunt, y confosos van emprendre la retirada cap á Balaguer empaytats per los tres valents.

Aquest fet, que com á cert se conta en Belcaire, dihuen que acobardí tant als soldats de Napoleon, que no s' atrevíren ja á acostarse en petites partidas á aquell poble.

La fesomia de la població, que com totas las d' Urgell reflecta la pobresa, posseheix un ayre per demés original y es digne de notarse la creu de terme del segle XVI que s' alsa en un extrem de la plassa.

La esglesia, obra també de la meteixa época, es de formas mesquinas y res de notable, per lo que respecta á la construcció del edifici, se veu en ella. En una de las capellas (la del baptisteri) tinguérem ocasió d' admirar una taula del segle XV coberta de pols, y que degudament netejada nos doná á com-

pendre era obra de bona mà. Representa la gloria de la Verge Maria y las fesomias tenen una expressió mística ben remarcable, especialment la d'un dels serafins, que sembla cercar inspiració pera cantar llohansas á la Mare de Deu. Si sentirem satisfacció al descobrir lo descuidat retaule, major fou al llegir á son peu ab characters gòtichs llemosins lo nom del autor, en aquesta forma: «Pere garcia de benavare ma pintat any MCCCCL ¡» Recomanárem la conservació del quadro, y un d'aquells rústichs vehins nosoferi ab entusiasme vetllar en aquest sentit.

En un altre altar hi vegérem algunas pinturas també sobre taula, tan inconscientment restauradas, que causavan condol y que parlavan ben poch á favor dels que dirigiren semblant profanació.

En la sagristia férem notar al Sr. Rector lo valer artístich d'una creu de metall, (segle xvii) que tenia en molt poca estima.

En la part exterior del temple res mes hi ha de notable que una imatge bisantina, bastant mal parada per cert, al damunt de la porta.

Documentació important no vaig trovarnihi, puix segons digué lo Sr. Rector, havia sigut recullida y portada á la Asentiu. Ab tot, dins d'un banch de fusta mitj corcat s'hi véyan un bon nombre de papers arreconats sense cap mena d'ordre. Recordo haverhi vist entre altres, lo primitiu reglament del cos de mossos d'esquadra y alguns impresos que si be no contavan llarga fetxa, no deixavan d'esser curiosos.

No vos parlaré aquí de la producció agrícola de aquell poble, puix son prou conegudas las condicions que té lo sol d'Urgell, y si en aquella encontrada s'hi introduheix l'estímul y la aplicació, fruyts molt profitosos han de recullirse.

Per lo que respecta á lo pintoresch, Belcaire té diferents punts de vista agradables per demés y un d' ells es la arbreda que envolta la bassa d' aygua, al eixint del poble, per lo cantó de Bellmunt y que 's reflecta en lo llach. Alli, sobretot quan á la cayguda de la tarde retorna la *dula*, podria escullirse un bonich assumpto pictórich.

Fa pochos dias, un de nostres benvolguts companys va llegir una memoria recomanant la conservació de las antiguas costums de Catalunya. Jo, que com éll, estimo d' aquellas tot lo bo, me complasch en llur estudi y veus aquí perque van cridar ma preferent atenció durant ma estada en Belcaire.

Eran cabalment los dias de la festa major y aquesta circumstancia 'ns doná ocasió de poder presenciar aquells actes, senzills uns, pretenciosos altres, que pòden examinarse en ocasions semblantas.

En la nit del 18 de Maig de 1876 lo cel tapat per los nuvols, tot just se deixava entreveure. La foscor cobria l' espay y una quietut solzament trencada per lo burgit del vent, acabava d' imprimir al quadro un caràcter de soletat indescriptible.

Lo carrer major cambiá d' aspecte en un tancar y obrir d' ulls. Un cop sech va retrunyir y 's mogué un alborot que contrastava ab la calma que regnava moments abans. «*La copla, la copla — deyan, — son los músichs d' Agramunt.*» Lo bombo havia donat la senyal y la música composta de comptats instruments emprengué la passada. La escena que 's representava era per demés fantástica.

Alguns joves ab atxas de vent, envoltavan la copla. Los ecos d' una marxa sonora ressonavan y las ombres de la comitiva, projectantse en terra, produhian figuras originals der demés. La llum donava de plé en los edificis, ó be al

girar un carrer desapareixia, pera reflectarse mes tart en la porta de la església.

Aquells senzills habitants, mostravan en sos visatges la satisfacció que 'ls hi produhian los preparatius de festa y volguéren obsequiar als forasters. La música va situarse sota 'ls balcons del hostal y 'ns saludá ab duas tocadas populars.

Al sendemá concorreguérem al ball en la plassa dels *perxes*. La puresa tradicional s' ha perdut ja y apenas se veyan algunas, molt pocas parellas que lluhissen lo traje del pays. Mes ressoná lo *fandango* y alashoras poguérem observar aquella dansa que tant agrada als urgellesos.

Un dels espectacles que mes van cautivar nostre atenció fou lo *cos*. Quan la gent ha sortit ja de missa major se forma un nombrós grupo en lo carrer. Ressona una tocada y s'avansan los que intentan medir sas forsas. S' ofereixen tres premis. La *cordera*, un *parell de pollastres* y una *seba*.

Los que prenen part en la posta pujan corrents lo carrer fins arribar á la Plassa, y una vegada allí s' entregan los premis als que han mostrat mes lleugeresa. Reunida altre cop la gentada, y portant los vencedors las recompensas obtingudas, van á oferirlas á las personas que han escullit. Sempre recordaré ab agrahiment que vaig esser dels distingits per aquells bons vehins. Mentres lo qui ha obtingut lo premi, l' ofereix y reb una cantitat pera compensar sa deferenca, la copla llenca als vents sas popular tocadas.

La costum de la capta durant lo dinar s' observa també en Urgell. La salutació del ángel anuncia la arribada del majoral de la confraria que presenta la safata als entaulats, pera que depositen llur almoyna.

Passant are á altre assumpto abans d' acabar aquest tra-

vall dech fervos avinentas algunas noticias que crech interessants pera la filologia, avuy que l' estudi de la llengua catalana conta ab tants y tan decidits y entussiastas conreadors. Valdria la pena de formarse un diccionari dels termes que s' usan en Urgell. Se 'n conservan d' originalissims y fins importants etimologicament considerats. Com á mostra vágen los següents recullits en Belleaire:

Deixar.	Xicar.
Mamar.	Popar.
Badell.	Meno.
Rata pinyada.	Esmoriach.
Papallona.	Voliana.
Sargantana.	Sargantilla.
Sigala.	Siguela.
Guix.	Jes.
Canti de pisa negre de Verdú.	Selló.
Portich.	Perxe.
Mató.	Brosat.
Tall de carn.	Xixa.
Rentamans.	Greala.
Sutge.	Astalsi.
Barretina morada.	Gorra musca.
Acequia.	Secla.
Regró.	Sicló.

Ab tot lo apuntat hauréu pogut comprendre si 'n fora d' interessant que nostra Associació 's dediqués á estudiar la comarca Urgellesa, apenas coneguda.

Dins d' ella 's conserva ab sa fesomia típica la ciutat de

Balaguer, que tantas recordansas guarda dels gloriosos comtes senyors de la comarca. Allí Bellpuig ab son convent de Franciscans y son casteñ mitj arrunat, allí tants y tants monuments notables, mes desconeguts; tants documents abandonats; tanta riquesa perduda.

La hora de despertar l' interés pera l' útil estudi d' aquesta encontrada la creyém arrivada ja, y nostra Associació pot portar la iniciativa. Fins á ella ha d' arribar prompte, molt prompte la propaganda de las ideas *catalanistas*, de la veneració al passat de Catalunya, del amor al art.

HE DIT.

JOSEPH FITER É INGLÉS.
